
**International Institute of Political Science
of Masaryk University**

Mezinárodní politologický
ústav Masarykovy
univerzity

*Iveta Frízlová, Michaela Kozlová, Ondřej Málek,
Jaroslav Švestka*

Vliv evropeizace na české politické strany

Working Paper č. 20

Příspěvek byl vypracován v rámci předmětu *Evropské politické strany a proces evropeizace* katedry mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, podzimní semestr 2006.

Brno 2006

Abstract: This text traces intensity of the impact of the Europeanization on the relevant Czech political parties. It will focus mainly on the programmatic analysis based on the manifestoes from the period 1998-2006 of the following parties: ODS, KSČM, ČSSD, SNK-ED, KDU-ČSL and US-DEU. The text tries to apply typology introduced by Kopecky and Mudde, Conti and Verzichelli and Taggart and Szczerbiak which examine the political party attitude towards the European integration and the EU itself. Each chapter deals with the analysis of the particular political party using a specific theoretical concept that suits party's preferences and also attempts to show whether the European influence has had a significant impact on the programmatic development.

Keywords: Europeanization, party programmatic, Conti, Kopecky, Euro skeptic, Europeanization, ODS, KSČM, ČSSD, SNK-ED, KDU-ČSL, US-DEU.

1. Úvod

V důsledku přípravy našeho vstupu do Evropské unie se na konci 90. let stala aktuální i otázka evropeizace českých politických stran, které na toto téma začaly být více citlivé. Jak se přibližoval vstup Česka do Společenství, otevírala se témata jednotlivých evropských politik. Tyto procesy měli vliv na změnu chování politických stran. Nejen že strany zaujímaly postoj k otázce vstupu, rozšiřování Společenství a prohlubování integrace, vyjadřovaly se i ke konkrétním politikám. Jednotlivé strany se postupem času profilyovaly v postoji k EU a v důsledku toho upravovali i své volební programy.

Pojem evropeizace, bude v textu vnímán především jako proces ovlivnění národních stran možností přístupu k Evropské unie a prohlubování reflexe evropských témat stranami. Ačkoliv má proces evropeizace mnoho stránek a vliv na politické strany se prosazuje v mnoha rovinách, stěžejní částí textu bude analýza programových záměrů a zohlednění vývoje postojů stran k EU. Bude taktéž ukázáno, jak se u stran projevil vstup České republiky do Společenství.

Provedena bude analýza volebních programů šesti českých politických stran, a postojů stran k otázce EU, které v tomto vztahu vnímáme jak nejvýznamnější a nejzajímavější. Jsou jimi ODS, KSČM, US-DEU, ČSSD,

SNK-ED a KDU-ČSL. Zkoumány budou jejich volební programy z let 1998 až 2006. Konkrétně jde o programy pro volby do Poslanecké sněmovny, a také volební programy do Evropského parlamentu z roku 2004. Na základě poznatků zjištěných zmíněnou analýzou bude provedena klasifikace stran v rámci teoretických konceptů vztahujících se k typologizaci stranických postojů k EU. Bude použito typologie Kopeckého a Mudda, Contiho a Verzichelliho, u euroskeptických stran Taggarta a Szczerbiaka.

2. ODS

2.1 Programatika ODS v letech 1998-2006

Program ODS z roku 1998 je v porovnání s ostatními pojat v obecné ideologické rovině, kdy klade důraz na ochranu české státnosti, prosazování národních, politických, hospodářských a bezpečnostních zájmů, realistickou politiku založenou také na rychlém začlenění ČR do NATO. ODS zaujímá pro-americký kurz a apeluje na upevňování spolupráce EU a USA. Pro ODS však obhajoba českých národních zájmů a začlenění republiky do všech významných struktur neznamenal rozplynutí českého státu do evropského superstrátu nebo Evropy regionů (Hanley 2002). Ve svém programu se ODS snažila představit i negativní důsledky plynoucí ze začlenění do EU tak, aby se mohli voliči sami rozhodnout. Po kosovské krizi v roce 1999 Václav Klaus ještě více zdůrazňoval potřebu chránit ideu národního státu, avšak připustil také, že evropská integrace je nevyhnutelná. Jan Zahradil na to navázal poznámkou, že ČR nemá jinou dlouhodobou alternativu než začlenění do EU, které je nezbytné k předejití totální ekonomické izolace a blokování českého exportu členskými státy EU (Hanley 2002).

V letech 1998 – 2002 se ODS dostala do opozice a začala formulovat konkrétnější vizi, jakou má hrát Česká republika roli v EU. Jan Zahradil, jako stínový ministr zahraničních věcí, aktivně pracoval na vytvoření jasného postoje ODS i stínového kabinetu k evropské problematice. Během tohoto období vznikla řada dokumentů: Národní zájem v reálném světě (2000),

Manifest českého eurorealismu (2001) a v neposlední řadě volební program do PS PČR z roku 2002 ODS volí EU. Manifest rozpoutal živou diskusi jak uvnitř ODS, tak ve společnosti a po pěti letech jej autor zhodnotil slovy: „Když si to přečtu teď, tak se ukázala řada věcí jako pravdivá. Hlavně ostenté skandálnosti, která to tehdy provázela, vymizel. Po pádu evropské ústavy se kritičnost k Unii stala téměř módou. Najednou se téměř každý prohlašuje za eurorealistu“ (Zahradil 2006). Manifest se zabývá evropskou integrací obecně, poté se věnuje tzv. východnímu rozšíření, o kterém tvrdí, že: „EU chápe kandidátské země v první řadě jako trhy pro svoji produkci a pro výhodné uplatnění přebytku svých odborníků, dále jako zdroje surovin a místní levné a kvalifikované pracovní síly a také jako případnou nárazníkovou zónu před politickými i bezpečnostními riziky Východu a Balkánu“, text pokračuje konstatováním, že: „Kandidátské země se dopustily od samého začátku závažné strategické chyby, když se především ze symbolických důvodů soustředily na kvantitu (rychlé členství) oproti kvalitě (podmínky členství)“ (Zahradil 2001).¹ A právě na onu nerovnost v podmínkách pro malé a velké státy ODS upozorňuje ve svém volebním programu z roku 2002, kdy nepodporuje vznik Evropy „prvního“ a „druhého“ řádu a nezapomíná podtrhnout dlouhodobý cíl strany vytvořit široký, bezpečnostně, ekonomicky a politiky propojený euroatlantický prostor jako jádra světové demokracie (ODS 2002).

Po volbách do PS PČR v roce 2002 se Občanská demokratická strana ocitla podruhé v opozici. Vzhledem k tomu, že se téměř o rok později konalo referendum o vstupu ČR do EU, ODS organizovala tzv. ideovou konferenci k evropské tematice, kde byly představeny dva dokumenty. Leaflet k referendu o vstupu do EU, který zdůrazňuje samozřejmost vstupu republiky do EU hlavně z ekonomického hlediska, opakují se zde principy, ze kterých vychází politika ODS a nově se zde zdůrazňuje nutnost referenda o

¹ „EU na to dnes reaguje požadavkem na jejich budoucí dlouhodobou suspenzi minimálně ze dvou základních svobod EU - volného pohybu osob (omezením vstupu jejich pracovních sil na evropský trh) a volného pohybu zboží (omezením jejich přístupu do systému CAP a následně dvojím obchodním režimem pro zemědělské produkty)“ (Zahradil 2001).

Ústavní smlouvě EU. V případě příliš federalistického textu byla ODS připravena otevřeně tento text nepodpořit, navíc doporučit záporné hlasování a pokusit se vytvořit alianci podobně smýšlejících států (ODS 2003). Obsáhlým dokumentem pak byly analýzy rezortů jednotlivých stínových ministrů s názvem „Když do EU, tak s ODS“ – Poziční dokumenty ke vstupu ČR do EU stínové vlády ODS (ODS 2003). Záměr ODS bylo otevřít evropskou tematiku občanům ve všech směrech a poukázat i na záporné a nákladné důsledky členství. V minulých letech ODS kritizovala vládní politiku a její výsledky při vyjednávání Smlouvy o přistoupení, kterou označila za „špatné vysvědčení“ udělené vládě. ODS kritizovala hlavně nedostatečné záruky dodržování čtyř svobod, na kterých je EU vystavěna a také dlouhá přechodná období, která nastavovala nerovné podmínky pro české občany. V pozičních dokumentech ODS slibuje, že bude pracovat na Konventu a při přípravě Ústavní smlouvy EU, bude usilovat o revizi zákonných norem a odstranění zbytku regulačních prvků tak, aby došlo k návratu k tradičním hodnotám evropského hospodářského prostoru. Dále pak ODS shrnuje svoje postoje a klade důraz na mezivládní princip, nepřesouvání pravomocí do Bruselu a na nebezpečí demokratického deficitu. Zahraniční politice se v ODS nejvíce a soustavně věnoval právě současný europoslanec Jan Zahradil. Kontinuita tohoto postoje se odrazila ve většině programových prohlášení ODS po roce 2000.

Před vstupem ČR do Evropské unie ODS svoje voliče vyzývala, aby přišli o osudu země rozhodnout k referendu a hlasovali pro vstup. Jak již bylo řečeno, ve straně byli odpůrci vstupu, avšak mírný euroskepticismus, resp. funkční europeanismus strany se na rozhodování voličů příliš neprojevil, když podle agentury SC&C² pro vstup do EU hlasovalo 86 % tehdejších voličů ODS s tím, že to bylo hlavně 40,1 % voličů ODS z celkového počtu voličů, kteří rozhodli o kladném výsledku referenda (Mrklas 2006: 57).

² Jedná se o výsledek exit-pollu, který pro Českou televizi provedla agentura SC&C.

Volby do Evropského parlamentu se konaly v roce 2004 s tím, že se jejich leaderem stal právě Jan Zahradil, který stál u zrodu volebního programu s názvem Modrá šance pro Evropu – stejné šance pro všechny. V tomto textu ODS poprvé připouští, že v tuto chvíli EU nemá tendenci směřovat k vytvoření nadnárodního státního útvaru, na druhou stranu dochází k racionalizace politiky některých států (ODS 2004a). Národní stát tak není primárně ohrožen a ODS slibuje, že se bude zasazovat o dosažení co největší rovnoprávnosti mezi všemi členskými státy. Podotýká také, že v Evropě dochází k přehodnocování nákladné formy sociálního státu tak, jak tomu předvíдалa i ODS. Program se více zaměřuje na schopnost ČR čerpat prostředky z fondů unie a chce se zasazovat o změnu strukturální politiky EU a efektivnější přerozdělování prostředků. Zvláštní důraz klade na nutnost reformy společné zemědělské politiky. Postoj ODS k nezastupitelné roli NATO a euroatlantického partnerství přetrvává.

Poslední volby do PS PČR se konaly v roce 2006 ODS vyhrála a stala se vládní stranou. Voliče oslovila volebním programem s názvem Společně pro lepší život, který se zabývá stejnými tématy jako programy předešlé, a to že vstup České republiky byl vždy strategický cíl ODS a otevřel velký hospodářský a politický prostor, jednotný trh znamená hlavní přínos stejně jako implementace evropského práva. ODS nepovažuje odmítnutí Ústavní smlouvy za katastrofu a stále prosazuje princip jednomyslnosti ve Společné evropské zahraniční politice. Novým tématem je další rozšíření EU, které ODS vždy podporovala, ale ke kterému se nyní jasně vyjádřila s tím, že: „EU musí zůstat otevřenou strukturou“ (ODS 2006). ODS pak hodlá prosazovat stejné principy jako v letech minulých, a to zachování daňových, fiskálních, sociálních aj. systémů v rukou národních států, odstranění diskriminačních podmínek zavedených vůči novým členským státům, omezení evropské legislativy, jež povede k větší liberalizaci ekonomického prostředí, změnu strukturální politiky s důrazem na CAP a lepší čerpání finančních prostředků z evropských fondů.

Je možné předpokládat, že vládní politika ODS se v souvislosti s postojem k Evropské Unii ponese ve stejném pragmatickém duchu. V programovém prohlášení se vláda zavazuje k prosazování následujících principů: rozšiřování EU, aktivní participace na budoucí institucionální podobě unie, zásadní reformy některých společných politik. Opět slibuje rychlé ukončení nevýhodných přechodných období a podtrhuje význam euroatlantického partnerství (Vládní prohlášení).

2.2 Typologizace ODS

Přestože se ODS po volbách v roce 1992 vyjadřovala pro vstup do ES/EU, vysloužila si v průběhu let charakteristiku nejotevřenější české euroskeptické strany. Je však nutné zdůraznit, že v průběhu let svůj kritický postoj k evropské integraci do značné míry zmírnila.

ODS by se podle konceptu Alekse Szczerbiaka a Paula Taggarta dala zařadit do kategorie měkkého euroskepticismu, který tito autoři definovali jako: „Souhlas s projektem evropské integrace, jež přenáší pravomoci na nadnárodní instituci jakou je EU. Opozice ale vůči současnému nebo plánovanému směru integrace, jenž je založen na dalším rozšiřování pravomocí EU“ (Kopeček 2004: 246).

Tento euroskeptický koncept revidovali Kopecký a Mudde, kteří zohlednili pozitivní postoj k evropské integraci. V případě ODS je tento pozitivní postoj nutný brát v potaz při snaze ji teoreticky vymezit. Na základě dvojdimenzionálního vymezení by se tak dala zařadit ke stranám eurofilním, které podporují počáteční ideu evropské integrace, kterou je institucionální kooperace na bázi sdílené suverenity a integrované liberálně tržní ekonomiky. ODS zdůrazňuje, že plně podporuje právě ekonomický prvek integrace, přičemž s předáváním suverenity nadnárodním strukturám primárně nesouhlasí. Co se týká podpory EU jako takové, přiřadili bychom ODS ke stranám pesimistickým, jelikož ty zastávají nesouhlasný postoj k současnému vývoji EU, zároveň však neodmítají členství v ní. ODS je

známá svojí kritikou směřování unie k nějaké formě superstátu, odmítá federalistický princip, nepodpořila návrh Smlouvy o ústavě a je kritická k podobě několika politik EU (CAP). Kopecký a Mudde zmíněné dvě dimenze kombinují a po spojení těchto dvou postojů přicházejí opět s termínem euroskeptické strany, která je ideově prointegrační, ale nepodporuje současnou podobu EU. Je nutné však zdůraznit, že ODS bychom mohli v určitých okamžicích vývoje jejího postoje k EU přiřadit i ke straně europragmatické, která na bázi pragmatické úvahy vstup země hodnotí pozitivně, jelikož v něm spatřuje konkrétní výhody (viz. Kopeček 243-245).

Další relevantní definici, kam by se dal přiřadit postoj ODS, představili Nicola Conti a Luca Verzichelli, přičemž ji nazývají funkční europeanismus. Podle tohoto konceptu není evropská integrace politickými stranami chápána a podporována jako cíl sám o sobě, ale jako nástroj sloužící k dosažení stranických a národních zájmů. Pakliže se s nimi rozchází, strana jej přestane podporovat (Kopeček 2004: 247). Ve volebním programu ODS z roku 2002 se doslova říká: „Dnešní formu EU nepovažujeme za definitivní bod evropského vývoje a za cíl sám o sobě. Je to nástroj našich národních zájmů“ (ODS 2002). Strana tak zastává kvalifikovanou opozici vůči EU v jedné nebo více politických oblastech nebo v situaci, je-li vývoj v této oblasti proti národním zájmům. ODS se již svým volebním programem v roce 1998 nesouhlasně vyjádřila k nepružnému modelu sociálního státu EU (ODS 1998). Programem v roce 2002 svoje postoje více specifikovala a přestože se vyjádřila pro co nejrychlejší vstup ČR do unie, a to před volbami do Evropského parlamentu v roce 2004, jasně odmítala: vytváření evropského superstrátu a s tím spojené posilování pravomocí Evropské komise a Evropského parlamentu, zavedení hlasování kvalifikovanou většinou v oblastech týkajících se národních zájmů, fiskální a bezpečnostní politiky a nakonec sjednocení daňových sazeb a sociálních, penzijních a zdravotních systémů (ODS 2002).

Na míře stranického euroskepticismu se také projevuje frakčnost strany, na což upozorňoval Taggart. V případě ODS se jedná o stranu establishmentu

zastávající euroskeptické pozice. Ve straně existuje malá skupina tvrdých euroskeptiků (Ivan Langer, Martin Říman), avšak vnějškově působí jako strana, která díky leaderovi Václavu Klausovi, v současnosti pak europoslanci Janu Zahradilovi, získala označení strany spíše měkkého euroskepticismu. Ve straně také působí pragmatičtější názory na evropskou problematiku, což lze označit za již zmíněný funkční europeanismus a vše je završeno pro evropsky smýšlejícími voliči ODS, kteří v drtivé většině podpořili vstup ČR do EU (Kopeček 2004: 252). Čeští autoři Dürr, Marek a Šaradín pak ODS řadí k typologii proevropské strany s výhradami/preference mezivládní spolupráce (Dürr 2004: 33).

2.3 Evropeizace a ODS

Proces evropské integrace dlouhou dobu nezahrnoval vliv politických stran jako aktérů a aktivních tvůrců evropských *policies*. Evropská integrace však působí na politické strany a národní systémy v několika rovinách. Dochází k proměně prostředí národních politických systémů stejně jako k vytváření nových stylů utváření politiky (*policy-making*) (Hloušek 2004: 99). S těmito vlivy souvisí to, že politické strany musejí přizpůsobovat svoji strategii prosazování cílů a být schopny oslovit širší spektrum voličů.

Robert Ladrech navrhl pět nejvýznamnějších oblastí, v nichž by měl být vliv fenoménu evropeizace na politické strany zkoumán. 1) Změny v programatice: strany jsou ve svých programech nuceny reflektovat a reagovat na vývoj evropské politiky. 2) Organizační změny: stranická elita, která působí na evropské rovině získává nová privilegia a dostává se ve vztahu k národní politické straně do jinak vymezeného postavení. „Evropská elita“ může do jisté míry disponovat daleko kvalitnější formální i neformální sítí kontaktů a zdrojů než elita domácí. 3) Vzorce stranické soutěže: profilace strany jako proevropské nebo antievropské by mohlo vést k vytvoření cleavage a stejně tak může ovlivňovat rozhodnutí voličů. Vít Hloušek se ale domnívá, že není pravděpodobné, že v zemích jako je Česká republika dojde k přeměně převládajících vzorců stranické soutěže, přestože zde vznikly

strany akcentující svůj postoj k EU. 4) Vztahy mezi stranami a vládou: vláda se může stanoviskům stran vzdalovat vzhledem k tomu, že musí zaujímat daleko komplexnější postoje vůči EU a hájit tak spíše národní než stranické zájmy. 5) Vztahy nad rovinou národního stranického systému: národní strany mají příležitost spolupracovat s ideologicky příbuznými stranami na evropské rovině. Nepředpokládá se, že by např. české strany měly zájem intenzivně se podílet na vytváření evropských stran či federací (Hloušek: 100-101). Na druhé straně můžeme pozorovat tendence ODS, vymezovat se vůči Evropské straně lidové, kdy se objevují návrhy z ní vystoupit a po boku britské Konzervativní strany založit frakci novou, která však podle Jana Zahradila musí sdružovat „jenom nezpochybnitelná demokratická seskupení a musí aspirovat na třetí či čtvrtou největší frakci v europarlamentu“. Podle Zahradila by taková skupina měla být proevropská, ale nefederalistická (Zahradil 2006).

Z textu vyplývá, že programatika ODS se po obsahové stránce měnila jen nepatrně a strana i díky vůdčím elitám zastává konzistentní postoj vůči EU. Je otázkou, do jaké míry je možné aplikovat Contiho dělení podle takticko-strategických podmínek postojů v evropské politice, tedy podle rozdělení politických stran podle rozdílného chování, jsou-li v opozici, anebo ve vládě. U stran pravého středu předpokládá Conti největší rozdíl. Jsou-li tyto strany ve vládě, jejich postoj bude spíše pozitivní (Mrklas 2006: 63). Na příkladě ODS to lze předpokládat, jelikož strana má po celá léta zájem pragmaticky a funkčně využívat možnosti českého členství. V době, kdy byla tato strana v opozici, její kritika byla namířena primárně proti vládní politice než proti EU samotné. Evropská tematika se v českém politickém systému nestala rozhodující konfliktní linií, avšak měla a má vliv na vývoj stran, konkrétně pak politiku ODS, která ji musí reflektovat a v současnosti jako strana vládní také implementovat. Přes jisté zmírnění kritické rétoriky z let 2000 a 2001, lze ODS stále řadit spíše ke straně funkčně europeanistické, která se podle svých slov „snaží zaujmout pozici umírněnou našemu geografickému a geopolitickému postavení a chránit naše vlastní zájmy“ (Modra kniha).

3. KSČM

3.1 Program pro volby do PS PČR v letech 1998 a 2002

Stejně jako ostatní relevantní české politické strany, i KSČM začala s přibližujícím se vstupem ČR do EU ve své programatice zohledňovat téma evropské integrace. Činila tak nicméně velmi pozvolna a v omezené míře. Při zkoumání programatiky KSČM nelze opomenout fakt, že volební programy mají pro stranu pouze omezenou důležitost. Komunisté se orientují na praxi vedenou ideologií a základními programy³. Cílovou voličskou skupinu zasáhnou především rétorika a předvolební heslovité letáky. Nikoliv nevýznamná část elektorátu volí KSČM také z tradice, bez ohledu na modifikace programu.

V programu pro volby do PS PČR v roce 1998 KSČM píše, že vstoupit do Evropy chce, ale na demokratickém a rovnoprávném základě, a po referendu. Strana nezaujímá jasný pro- nebo proti-integrační postoj, zmiňuje ovšem potřebu změnit charakter evropské integrace a rozšířit ji i mimo EU. Prosazuje zachování státní suverenity a omezení pozice velmocí (KSČM 1998). Již v tomto dokumentu je patrné, že se KSČM hlásí k podpoře v současnosti neexistující integrace zahrnující celou Evropu, což činí její postoj nejasným. KSČM nepoužívá slova „EU“ a „Evropa“ jako synonyma; vedle označení geografického prostoru slouží „Evropa“ také jako označení komunistického projektu přebudování EU na mírové socialistické společenství národních států⁴.

³ Dlouhodobý program byl přijat na VI. sjezdu v roce 2005 a nese název Naděje pro Českou republiku. Jako základní příčina stupňujících se problémů světa i naší společnosti je identifikován kapitalismus, který, přestože dosud nevyčerpal všechny své možnosti, má být vystřídán novou, pokrokovější společensko-ekonomickou formací. Tato věta naznačuje vztah KSČM k evropské integraci („neoliberálnímu“ projektu). Teze programu byly vodítkem při tvorbě volebního programu pro volby do PS PČR v roce 2006, a neobsahují tedy nic podstatného, o čem by nebylo pojednáno v textu. Blíže: KSČM 2005.

⁴ Pojem „Evropa“ je tak součástí rozsáhlého komunistického *newspeaku*.

Program pro volby do PS PČR 2002 nese všechny charakteristické rysy komunistického programu. Jeho základem jsou masivní expanze státu, který má regulovat více oblastí života společnosti i jedince, nákladné sliby zaměřené na společensky níže postavené vrstvy obyvatel, přičemž není ozřejmeno financování těchto slibů, a kritika výkonů dosavadních polistopadových vlád. Ani dva roky před vstupem do EU nebyla unie a evropská integrace pro stranu plnohodnotným *issue*. O vstupu se v dokumentu hovoří především buď jako o aktu (potenciálně) poškozujícím zájmy voličů strany, a tudíž vyžadujícím protiopatření (mimořádná valorizace důchodů, pokud vstup vyvolá zvýšení cen; zrovnoprávnění českých dopravců a dopravců z EU atd.), nebo jako o novém nástroji a příležitosti k realizaci širších programových požadavků strany (financování a mezinárodní spolupráce při ochraně životního prostředí, podpora odbytu tuzemských zemědělských komodit v EU, využití fondů EU při uskutečňování programů rozvoje regionů a obnovy venkova).

Program 2002 obsahoval i významné ekologické akcenty a dále rozvíjel téma globalizace, která je chápána podobně jako dnes již opouštěný pojem imperialismus. Podstatou komunistické antiglobalizace je tedy opět především boj proti NATO, nástroji prosazování zájmů velmocí a nadnárodního kapitálu.

Téma EU je umístěno na konci poslední kapitoly programu („Národní zájem prosadíme jen v bezpečném světě“). KSČM prosazovala rozhodnout o vstupu na základě výsledku referenda, přičemž vstup měl být odmítnut, pokud by mělo dojít k náhlému a plošnému růstu cen, který by zhoršil sociální situaci většiny obyvatel. Vláda měla při předvstupním vyjednávání hájit český národní zájem tak, aby naše případné členství bylo rovnocenné s tehdejšími zeměmi EU. Žádá znovupřezkoumání výsledků vyjednávání o přistoupení. Dlouhodobé trvání KSČM na národních zájmech je výrazem konjunkturálního upozadění principu internacionalismu komunismu, souvisejícího zřejmě s tím, že straně chybí dostatečně silní zahraniční

partneři, kteří by stáli na podobných ideologických pozicích, s nimiž by bylo možné navázat spolupráci a postupovat na nad-národní bázi (KSČM 2002).

Stejně jako u ostatních programových dokumentů strany je zde patrná zřejmě záměrná nejasnost cílů, která umožňuje rozdílnou interpretaci. Díky tomu mohou jednak různé názorové proudy ve straně podporovat společné cíle, o jejichž konkrétním obsahu a způsobu realizace mohou mít odlišné představy, jednak to dovoluje oslovit voliče, kteří povrchně formulované cíle podpoří, ale s jejich skutečnou náplní by nesouhlasili. V neposlední řadě by nejasnost byla výhodou při nepravděpodobném, ale nikoliv nemyslitelném zahrnutí KSČM do exekutivní koalice, kdy by se očekávalo, že dané sliby budou uvedeny do praxe. Strana plně využívá svého periferního postavení a těží z „dohody o vyloučení“. Obojí jí umožňuje vystupovat jako nekonstruktivní opozice.

3.2 Referendum o přistoupení ČR k EU, program pro volby do EP 2004

Potíže při vyjádření postoje k referendu o vstupu ČR do EU dokumentuje tehdejší rozkol ve vedení strany, protože dva místopředsedové (M. Ransdorf a J. Dolejš) se rozhodli nepřipojit k prohlášení, v němž vedení odmítlo doporučit občanům, aby hlasovali pro vstup do EU v realitě roku 2004. Tím tedy ve vedení převážil euroskeptický proud (Dürr et al. 2004: 35).

KSČM se k tématu evropské integrace podrobněji vyslovila v programu pro volby do EP v roce 2004. Strana musela v programu učinit názorový kotrmelec, který by sloučil indiferentní postoj ke vstupu s touhu po křeslech v EP, a zvolila ten nejpřirozenější způsob - prohlásila, že se chce podílet na pozitivních řešeních složitých otázek sociální, demokratické a mírové Evropy. Přiznává kritický vztah k tehdejší podobě integrace, ale jelikož je vstup ČR do EU realitou, účast zástupců KSČM v evropských zákonodárných strukturách je logickou součástí politického působení. Dokument vybírá některé body z národní programatiky a rozšiřuje je v souladu s novými možnostmi působení na nadnárodní úrovni.

KSČM chápe EU v kontextu silících celosvětových globalizačních trendů. Evropa podle nich vstupuje do nového století poznamenána hospodářskou stagnací, ústupem od demokratických principů, nástupem asociální politiky atd. Strana považuje současnou EU za produkt a nástroj neoliberalismu. Realizace programu KSČM by znamenala fundamentální přehodnocení integrace – strana chce prosazovat Evropu, která bude respektovat rovnost členských zemí, jejich územní celistvost a nedotknutelnost hranic. Cílem je, aby funkce *státu* nabyly vyšší kvality a přispěly ke zmírnění sociální a ekologické nerovnosti. Politický prostor v EU má být využit k aktivnímu veřejnému působení pro obnovu a další rozvoj sociálního státu i pro překonání kapitalistických pořádků. Některé body programu se netýkají ani tak EU jako Evropy – např. starý cíl přetvoření OBSE na nástroj kolektivní bezpečnosti je formulován: „ Podporovat bezpečnostní architekturu Evropy, která bude mít celoevropský charakter, bude plně respektovat normy mezinárodního práva a bezpečnostní zájmy zemí Evropy“.⁵ Jak upozorňuje P. Buchal, program KSČM je nejenom plný kritiky, ale rovněž vágní a nekonkrétní, a nenabízí pozitivní alternativy. Stejně jako další strany, i komunisté slibují v rámci tohoto dokumentu věci, které nemohou v rámci EP splnit, protože nespádají do jeho kompetence (Buchal 2004: 213).

Strana za svého partnera označuje frakci Evropské sjednocené levice/Skandinávské zelené levice. Společně s evropskou radikální a demokratickou levicí se hlásí k systémové přeměně kapitalistické Evropy v sociálně spravedlivou společnost. S využitím všech předností objektivně pokrokového procesu integrace chtějí usilovat o rozvoj evropských institucí jako demokratické protiváhy nadnárodního kapitálu a současně bránit likvidaci dosažené úrovně sociálních vymožeností, ekologických standardů a čelit hrozbě militarizace. Zatímco pravicovost a kapitalismus jsou prezentovány jako původci militarismu a válek, KSČM se vydává za mírotvornou sílu (KSČM 2004b).

⁵ Dvě z pěti témat (vět) na letáku KSČM (tzn. témata s nejvyšší prioritou) před volbami do EP se EU týkala jen nepřímo: NE vojenským akcím neschváleným RB OSN; NE požadavkům sudetoněmeckých uskupení. Blíže: KSČM 2004a.

Stručně řečeno, KSČM žádá radikální změnu dosavadní orientace EU, zavržení současného ideového základu integrace („neoliberalismus“), přehodnocení postavení národních států, přebudování bezpečnostní struktury Evropy, a především systémovou přeměnu⁶. *Pokud* by EU byla politickým systémem, bylo by možné konstatovat, že KSČM svoji národní antisystémovost („systémová změna k socialismu“) evropeizovala, ve smyslu jejího rozšíření na nadnárodní úroveň.

3.3 Postoj k tzv. ústavní smlouvě, program pro volby do PS PČR 2006

KSČM v článku tehdejšího předsedy M. Grebeníčka odmítla návrh tzv. ústavní smlouvy, protože v něm viděla pokračování deficitu demokracie v integračních procesech a nebezpečí ústupu od garancí základních lidských práv a jistot. Strana prosazovala svobodu rozhodování ČR o vlastním osudu, právo ovlivnit podmínky, ve kterých občané žijí, a obávala se další byrokratické a silové centralizace a také neodůvodněného a nepřiměřeného omezování kompetencí národních států a svobod i sociálních práv občanů jednotlivých zemí (Grebeníček 2005). Podle KSČM smlouva sloužila k posílení uspořádání EU podle kapitalistického pojetí integrace, otevírala cestu k militarizaci EU a vojenské agresí, dávala Evropské centrální bance velkou moc k prosazování monetární politiky, potvrzovala narušení základních demokratických principů strukturami a institucemi EU atd. Slabost evropské levice jí neumožňovala prosadit její vizi, a proto ÚV KSČM vyjádřil nesouhlas s podepsaným návrhem smlouvy (Charfo 2005).

Program před sněmovními volbami 2006 zdůrazňuje především schopnost využít příležitostí (finančních, vyjednávacích ad.) plynoucích ze začlenění země do EU k realizaci cílů na národní úrovni (využití prostředků EU k modernizaci tuzemského bytového fondu, boj s nezaměstnaností) a také potřebu omezit údajné negativní dopady vstupu (adaptace na nový systém

⁶ Např. nezávislost Evropské centrální banky má být nahrazena kontrolou EP, národních vlád a parlamentů. Toto zrušení jednoho z principů liberální demokracie je označeno jako demokratizace.

dotací, moratorium na prodej půdy cizincům...). ČR by se měla přizpůsobovat právu a normám EU jen pokud změna povede ke zlepšení stavu životního prostředí. Spolupráce na bázi euroregionů nesmí být nástrojem rozkladu jednotného státu, ale prostředkem k účinné komunikaci mezi občany demokratické Evropy.

KSČM respektuje s kritickými výhradami členství v EU. Chce prosazovat demokratizaci a socializaci Evropy, která se neomezuje na současné členské země EU. Členství ani další vývoj EU nesmí být na úkor národních zájmů ČR, mají být využity všechny pozitivní stránky integračních procesů. Členské země mají mít v politických institucích EU plně rovnoprávné postavení. Rozsáhlá byrokratizace a demokratický deficit mají být odstraněny, stejně jako omezení na pracovním trhu EU. EP a národní parlamenty mají vykonávat efektivní kontrolu ozbrojených aktivit EU a NATO (KSČM 2006).

3.4 Překážky evropeizaci KSČM

KSČM je pozorovatelskou stranou Strany evropské levice (SEL), kterou v roce 2004 spoluzakládala. V EP jsou poslanci strany začleněni do frakce GUE/NGL (Evropská sjednocená levice/Severská zelená levice) a KSČM patří v tomto uskupení k nejsilnějším (KSČM 2006a). M. Ransdorf prosazuje plnohodnotné členství KSČM v SEL, protože KSČM je natolik významná, že bez ní nemůže být evropská levice plnohodnotná (Kantek 2006). Vstup KSČM do SEL je blokován vztahem k vlastní minulosti – KSČM nesouhlasí s částí stanov SEL, v níž se hovoří o nepřijatelnosti stalinistických praktik, a také jí vadí vazby na původní eurokomunismus (Balík 2004). KSČM tak dosud neotevřela jeden z hlavních kanálů pro svoji evropeizaci.

Evropeizaci (shora dolů) brání i osobní animozity – její blokování může izolovat skupinu v EP, v jejímž čele stojí osoba, jejíž ideové postoje se liší nejenom od postojů vedení strany, ale i valné části členů a sympatizantů⁷.

⁷ M. Ransdorf se pokusil získat podporu členské základny ve volbách předsedy strany mimo jiné osobním dopisem každému soudruhovi a soudružce, v němž apeloval na transformaci

V roce 2004 M. Ransdorf, ještě jako kandidát do EP, vyjádřil názor, že Evropa (ne EU) by se měla přetvořit ve volnou federaci států (analogickou té, kterou prosazovala KSČM v případě ČSFR), v níž by byl prostor pro socialistické a komunistické hodnoty. Volná federace by měla zajišťovat manévrovací prostor pro národní státy a obranu národních zájmů, a současně by umožňovala volnou spolupráci radikálně levicových sil (Ransdorf 2004b). Tato Ransdorfova dialektická cvičení ovšem ve straně zůstávají bez širší podpory.

3.5 Zařazení KSČM podle postoje strany k evropské integraci a EU

Zařazení KSČM do typologií postojů stran k evropské integraci na základě analýzy volebních programů je komplikováno nejasností těchto postojů. Strana věnuje v dokumentech problematice pouze okrajovou pozornost, a přitom nabízí projekt, který se od dnes probíhajícího zásadně liší, a zasloužil by si proto vysvětlení. Vedle prosazování vlastního projektu je ovšem pro stranu charakteristický i pragmatický přístup k využívání možností plynoucích z členství a jejich zapojování do programových slibů orientovaných na rozvoj národní úrovně. Tato zdánlivá schizofrenie je ovšem situace, s níž používané typologie vztahu strany k evropské integraci nepočítají. Co lze proto u KSČM považovat za pravdivější postoj? Pragmatickou podporu umožňující těžit z participace na současném integračním projektu, nebo odmítání EU a jejích základních idejí s poukazem na vlastní utopickou vizi? Pokud si uvědomíme, že strategie komunistické strany je založena na využívání demokratického uspořádání až do okamžiku, kdy je možné s využitím vybudovaných pozic začít uvádět v život komunistickou utopii, a aplikujeme tento vzorec na vztah strany k EU, potom se ukáže, že pragmatický přístup nevyjadřuje skutečný pohled KSČM

strany, která by překonala strnulost, neschopnost adekvátně reagovat na projekty a kroky politických protivníků. Mezinárodní spolupráci radikální levice považoval za zdroj zkušeností, praktické i teoretické inspirace (Ransdorf 2004a). Svým „předvolebním programem“ vyprovokoval reakce, v nichž se objevovala i obvinění ze zrady a urážlivé výrazy, obvykle vyčleněné pouze pro nekomunistické protivníky.

na integraci. Bez významu není ani to, že KSČM mluví o EU především v souvislosti s realizací svých domácích cílů a nevyjadřuje se k tomu, jakým směrem rozvíjet (příp. omezit) dnešní podobu EU⁸. Místo toho nabízí vlastní, fundamentálně odlišný (jak lze z vágních formulací vyčíst) utopický projekt. Tudíž radit stranu do nějaké kategorie na základě dočasné tolerance současné podoby evropské integrace by způsobilo zkreslení. Stejně jako KSČM odmítá liberálně demokratický stát, přestože je na něm zatím bytostně závislá, odmítá i dnešní EU a evropskou integraci, přestože z jejich existence těží. Toto konstatování vylučuje v budoucnu přehodnocení současného „antisystémového“ postoje na nějaký „systémový“ (byť třeba protestní). *Raison d'être* komunismu spočívá v utopickém projektu, k jehož realizaci je nutné donutit státy „odumřít“. Smrt států a nastolení jediné globální společnosti samozřejmě vyžaduje také smrt všech struktur a mezinárodních režimů tvořených státy, včetně EU. Podstatou stanoviska KSČM k EU a integraci tak není *dobrovolné* rozhodnutí periferní strany těžit z kritiky vlády a ze situování se do role obhájce národních zájmů, přestože v současnosti má z taktických důvodů nepopíratelně tuto vnější podobu, ale postoj je hluboce zakořeněn v ideologii a jí determinován. Žádná komunistická strana nemůže tento projekt začít podporovat, aniž by musela přehodnotit svoji ideologii natolik, že by „komunistickou“ stranou zůstala už jenom podle názvu. Takový závěr samozřejmě nelze učinit, pokud za základ analýzy nevezmeme to podstatné - ideologii a strategii strany - ale necháme se zmást dočasnou, proměnlivou a v čase okolnostem přizpůsobovanou taktikou. I podle J. Čmejrků je u KSČM mezi všemi relevantními stranami přístup k otázkám integrace (euroskeptický) nejvíce ovlivněn ideologií (blíže Čmejrek 2004).

V revidované typologii euroskepticismu Szczerbiaka a Taggarta z roku 2003 (blíže Kopeček 2004: 246-7) lze KSČM zařadit mezi tvrdě euroskeptické strany, protože představuje „principiální opozici k projektu evropské integrace ztělesněnému v EU, který je založen na předání nebo přenesení

⁸ Těmito návrhy nejsou ani např. požadavky na posílení/udržení významu národního státu, protože ty jsou projevem stylizace KSČM do role obhájky národních zájmů.

pravomoci na nadnárodní instituci jakou je EU“. Problém definice spočívá v tom, jak interpretovat její druhou část. Příklad KSČM ukazuje, že principiální opozice k projektu integrace ztělesněnému v EU nemusí zároveň znamenat odmítnutí principu přenosu pravomocí na nadnárodní autoritu jako takového.

Při aplikaci Contiho a Verzichelliho konceptu euroskepticismus – europeanismus (blíže Kopeček 2004: 247-9) spadá KSČM do kategorie tvrdý euroskepticismus definované jako principiální opozice k EU a evropské integraci – takové strany prosazují vystoupení z EU nebo radikální změnu trajektorie celého projektu evropské integrace ve srovnání s tím současným. Tyto strany jsou proti integraci protestně zaměřené a prosazují návrat kompetencí členským státům.

V souvislosti s KSČM je však třeba poukázat na to, že utopický projekt strany zřejmě počítá s nějakou formou integrace, avšak vzhledem k tomu, že tato typologie ztotožňuje proces evropské integrace s EU, nemá to na zařazení strany vliv. Jelikož Conti a Verzichelli přejali kategorie tvrdý a měkký euroskepticismus z původního rozdělení euroskepticismu Szczerbiaka a Taggarta z roku 1998 (upřesněného 2001 a 2002; blíže Kopeček 2004: 241-2), KSČM by i při použití této koncepce byla tvrdě euroskeptickou stranou.

Zařazení mezi euroskeptické strany v rámci Contiho a Verzichelliho koncepce ovšem není nesporné. Lze poukázat na to, že vzhledem k nejasnému, v klíčových okamžicích nerozhodnému, a především velmi obecně a lakonicky definovanému postoji k EU a integraci by KSČM mohla být i adeptem na zařazení do kategorie neutrální/nejasný/nеспециfikovaný postoj.

V rámci typologie Kopeckého a Mudda (blíže Kopeček 2004: 242-3) můžeme KSČM zařadit v první dimenzi - podpory idejí evropské integrace – k eurofobům, protože strana odmítá obecné ideje evropské integrace ztělesněné v EU. V dimenzi podpory EU spadá KSČM pod EU-pesimisty, kteří

nepodporují aktuálně EU nebo její další rozvoj, což ovšem nemusí nutně znamenat také odmítání členství jejich země v EU. Kombinace eurofobie a EU-pesimismu řadí stranu v jejich ideální čtyřčlenné typologizaci stran mezi euroodmítavé.

J. Dürr, D. Marek a P. Šradín v jejich *ad hoc* typologii označili KSČM za „rezervovaně antievropskou“ stranu (Dürr et al. 2004: 33). Přestože se v jejich typologii jedná o nejvíce euroskeptický postoj, v našem pojetí nevidíme v přístupu KSČM žádnou ideovou rezervovanost. Jediná „rezervovanost“ je spojena s politickou praxí, v níž KSČM chybí síla k prosazení jejich bytostně anti-EU postoje.

Podle Søren Riishøje je KSČM příkladem „*party-based*“ euroskepticismu, tzn. formovaného směrem shora dolů od politických stran a charismatických lídrů používajících v tomto případě levicově populistickou argumentaci. Autor se domnívá, že strana není v principu proti evropské integraci, ale prosazuje její demokratizaci. KSČM prý opouští tvrdě euroskeptickou linii pod vlivem potřeby zapojit se do politického dění souvisejícího s EU. (Riishøj 2004) To, co my v této práci chápeme jako taktické utilitární přehodnocení postojů, si Riishøj překládá jako upřímný ideový posun vycházející z rozhodnutí reformovat EU zevnitř. Takový postoj může být vlastní skupince komunistických europoslanců, ale o skutečném postoji KSČM vypovídá, jakou pozici a vliv tato skupina má, především fakt, že její vůdce byl na hlavu poražen ve vnitrostranických volbách. Rovněž je třeba připomenout, že výsledek strany ve volbách do EP 2004 následoval po kampani, jejímž dominantním tématem byla kritika vlády a českých politických protivníků, nikoliv nabídka reformních alternativ.

3.6 Pozice ve stranicko-politickém systému a vztahy k dalším stranám

V souladu se závěry P. Maira o neexistenci přímých účinků europeizace na mechanismus a formát stranických systémů (blíže Mair 2000), lze v případě KSČM konstatovat, že tento proces nevedl k pozorovatelné změně pozice

strany v rámci stranického systému ČR. KSČM zůstává antisystémovou, radikálně levicovou stranou s minimálním koaličním potenciálem. Téma evropské integrace a EU je pro stranu pouze marginální, je neplnohodnotným *issue* dodatečně inkorporovaným do programů a rétoriky. Vzhledem k tomu, že současné stranické soutěži v ČR dominuje socioekonomická konfliktní linie, umístění strany by se nemohlo změnit, ať už by její pozice k tématu byla jakákoliv. Samozřejmě, KSČM je nekompatibilní s ostatními relevantními subjekty nejenom z hlediska programatiky, ale i kvůli vztahu k politickému systému⁹.

4. ČSSD a SNK-ED

4.1 ČSSD

Česká strana sociálně demokratická se k tématu Evropské unie, potažmo evropské integrace od počátku jeho nastolení na české stranické scéně vyjadřovala veskrze pozitivně. Již ve svém programu pro parlamentní volby v roce 1998 velmi silně reagovala na proces zahájení vstupních jednání na jaře tohoto roku a deklarovala své plné ztotožnění s myšlenkou evropské integrace, přičemž vstup České republiky do Evropské unie považovala za jednu ze svých předních priorit. Představitelé ČSSD tehdy chápali evropskou integraci jako stav žádoucí a přínosný pro ČR, a to jak z hlediska materiálních tak jakýchsi morálních hodnot. Ve volebním programu z roku 1998 přitom hlásali aktivní přístup k předvstupní strategii ČR, začlenění ČR do jednotného evropského trhu, vstup do hospodářské a měnové unie a s tím související přechod na společnou měnu euro (více viz ČSSD 1998).

⁹ Prostor pro pokusy ČSSD získat KSČM pro nějakou pseudo-koalici není vytvářen modifikací ideologie KSČM, která stále zůstává „dřímající“ antisystémovou silou, ale ústupem sociální demokracie ze svých vlastních hodnot a programu. ČSSD by za určitých okolností mohla vyvést KSČM z izolace, a tak následně zničit sebe i současný politický systém, nicméně úvahy o růstu koaličního potenciálu jsou spekulacemi o budoucnosti; v současnosti platí výrok o minimálním koaličním potenciálu KSČM.

Jednoznačný souhlas s podobou evropské integrace vycházel zejména z ochoty ke vzájemnému sladování politik a legislativy ČR a EU. ČSSD přitom v rámci svého programu v souvislosti s tematikou EU deklarovala také snahu o těsnější evropskou regionální a přeshraniční spolupráci, racionální využívání předvstupních fondů a zodpovědnou přípravu na čerpání ze strukturálních fondů (viz tamtéž).

Volební program pro parlamentní volby, které se konaly v roce 2002, byl z hlediska svého tématického obsahu odlišně strukturovaný. V rámci programu nebyla zařazena speciální kapitola věnující se problematice Evropské unie, jak tomu bylo u programu z roku 1998, nýbrž se zde toto téma objevovalo v souvislosti s řešením přání či problémů velmi úzce vymezených cílových skupin¹⁰.

Vstup ČR do EU zde byl opět prezentován v souvislosti se všemi jeho výhodami, přičemž zdůrazňovány byly zejména výhody plnohodnotného členství v Unii ve formě do značné míry plytkých hesel, jako posílení demokracie, prosperity a stability. ČSSD se v tomto programu – ostatně jako v kterémkoli jiném – nijak nezabývala potenciálními nevýhodami členství, pakliže nějaké jsou, a prosazovala představu o plném začlenění ČR do EU bez jakýchkoli výhrad či podmínek.

Ve svém volebním programu pro volby do Evropského parlamentu v roce 2004 prezentovala ČSSD vstup ČR do EU jako nejvýznamnější událost v novodobé historii českého státu, která vede k posílení mezinárodního postavení země a zisku nových významných práv. Veškeré její představy tak měly veskrze proevropský, respektive prointegrační, charakter. Evropský parlament představovali jako jednu z nejvýznamnějších institucí EU a propagovali posilování spolupráce v rámci EU za účelem vytvoření silné a

¹⁰ Cílovými skupinami byli: důchodci (zejména invalidních), prodavačky, dělníci, nezaměstnaní, zemědělci, učni, ale také studenti (zdůrazňována otevřenost evropského prostoru, možnost cestovat a studovat v zahraničí), učitelé a podnikatelů (akcentace možnosti čerpání financí z prostředků EU) (viz: ČSSD 2002).

prosperující Unie (viz ČSSD 2004). Pro volby do EP vypracovala ČSSD také seznam několika základních bodů, které následně chtěla akcentovat v rámci Evropské strany sociálně demokratické, přičemž všechny tyto body ve svém posledku vedly k celkovému posilování nadnárodního charakteru EU (více viz tamtéž).

Do výčtu dokumentů, které je potřeba v souvislosti s analýzou postavení ČSSD v rámci, zatím pomyslné, evropské dělicí linie a jejím potenciálním dopadem na český stranický systém, je dobré zahrnout také vyjádření ČSSD ke Smlouvě o Ústavě pro Evropu z května roku 2005. V tomto prohlášení ČSSD představila sedm základních bodů, proč přijmout „evropskou ústavu“ v jejím navrhovaném (Konventem) znění¹¹. Základním heslem tohoto programu přitom bylo: „Sociální demokracie podporuje evropskou integraci, říká ANO evropské ústavě“ (viz ČSSD 2005).

Program sociální demokracie pro parlamentní volby, které se konaly na podzim tohoto roku, měl velmi podobný charakter jako volební program z roku 2002. ČSSD zde opět definovala několik poměrně úzce profilovaných cílových skupin¹² a téma Evropské unie se zde objevovalo v souvislosti s pozitivním dopadem EU a evropské integrace na tyto jednotlivé skupiny obyvatel ČR. V rámci těchto výhod EU byly zdůrazňovány zejména: evropský sociální model jako ideální forma správy státu, navýšení české životní úrovně

¹¹ Základní body tohoto prohlášení: Smlouva jako krok k rozvíjení EU, zjednodušení práva EU a jeho přiblížení občanům, důraz na občanská práva občanů EU, demokratický a otevřený způsob vypracování dokumentu (ratifikace členských států), prohloubení demokratického charakteru (posílení pravomocí EP a parlamentů členských států, rozvoj zásady subsidiarity), posílení EU v rámci mezinárodního společenství (rámeč pro SZBP, vyjasnění pravomocí v rámci EU), Smlouva jako nástroj k vytvoření prostoru svobody, bezpečnosti a práva (srov. ČSSD 2005).

¹² Tentokrát byly cílové skupiny definovány následovně: občané, rodina, zaměstnané ženy, mladí, manželé ve středním věku, senioři, lidé mimo centra a na venkově, zdravotně a sociálně znevýhodnění, vysokoškolsky vzdělaní, živnostníci a podnikatelé, lidé v uniformě. (viz ČSSD 2006).

na úroveň evropského standardu, u podnikatelů pak opět zejména podpora ze strukturálních fondů EU (viz ČSSD 2006).

Po poměrně detailní analýze programů a vládních prohlášení České strany sociálně demokratické od roku 1998 do současnosti se pokusíme tuto stranu nějakým způsobem klasifikovat v souvislosti s Kopeckého a Muddeho typologizací stranických postojů k Evropské unii a evropské integraci a Contiho a Verzichelliho typologizací euroskepticismus – europeanismus.

Kopecký a Mudde svou typologii založili na dvoudimenzionálním pojetí možných stranických postojů a rozlišují tak jednak podporu evropské integrace a jednak podporu Evropské unie jako takové. V rámci Kopeckého a Muddeho rozlišení rozměru pozitivních postojů k evropské integraci bychom podporu ČSSD označili jednoznačně jako *zvláštní*, jelikož ČSSD nepodporuje pouze obecné ideje evropské integrace, ale jednoznačně pozitivně se vyjadřuje k prohlubování integrace členských států EU. V rámci čtyřčlenné typologizace postojů politických stran k Evropě (tzn. k EU a evropské integraci) pak lze ČSSD označit za stranu euroentuziastickou. Tato kategorie odpovídá kombinaci eurofilního postoje v dimenzi podpory evropské integrace a postoje EU-optimistického v dimenzi podpory EU. Tento přístup pak veskrze odpovídá orientaci jiných evropských sociálnědemokratických či socialistických stran, které vnímají EU jako federalistický sociálnědemokratický projekt se sociální tržní ekonomikou (viz. Kopeček 2005: 244-245).

Co se týče druhé, výše zmíněné typologie, většina vědců, kteří se typologizací ČSSD v tomto ohledu zabývali řadí tuto stranu pod Contiho a Verzichelliho kategorii funkčního europeanismu (srov. Kopeček 2004, Hloušek). Podle názoru autorů tohoto textu, je však toto zařazení do jisté míry sporné a to zejména vzhledem k veskrze pozitivnímu a podpůrnému postoji ČSSD jak k EU jako takové, tak k současné podobě evropské integrace. Jak vyplývá z jejich programové analýzy, ČSSD plně podporuje rozšiřování pravomocí a oblastí intervence EU, neustále deklaruje snahu přiblížit se ostatním

členským států s cílem zvýšit životní úroveň obyvatel ČR a v neposlední řadě také naprosto bez výhrad podporovala Smlouvu o Ústavě pro Evropu. Současně se v jejich rétorice velmi často objevuje velká podpora budování evropského občanství a evropské identity a snaha o odstranění demokratického deficitu Unie, zejména pomocí rozšiřování pravomocí EP. Kdybychom analyzovali jazyk, který ČSSD, v rámci své mluvy o EU používá, mohli bychom ho v některých případech označit až za oslavný. ČSSD používá pojem Evropské unie jako symbol něčeho lepšího, veskrze pozitivního, jinými slovy řečeno: co je evropské, to je dobré a lepší.

Současně je však velmi těžké říci, zda je momentální rozsáhlá a bezvýhradná podpora ČSSD směrem k EU a evropské integraci vedená strategií sloužit domácím zájmům či zvláštnímu stranickému cíli a nebo naopak, zdali je jejich podpora veskrze identitární, jelikož směr vývoje integrace EU a její současná podoba je v souladu s představami ČSSD. Zůstává otázkou, jak by se ČSSD zachovala v případě, že by se současné směřování evropské integrace nějakým výrazným způsobem proměnilo. Také prostor, který je v rámci jednotlivých programů a vládních prohlášení ČSSD věnovaný tématu Evropské unie není natolik obsáhlý, abychom mohli říci, že je toto téma pro existenci strany naprosto stěžejní.

Vzhledem k uvedeným znakům bychom tak Českou stranu sociálně demokratickou zařadili na pomezí funkčního a identitárního europeanismu, přičemž toto nejasné vymezení nelze považovat za slabé místo této analýzy, jelikož problém přiřazení konkrétního případu k jednomu modelu jakékoli typologie je zejména v sociálních vědách velmi častým jevem v rámci typologizace nejrůznějších dějů a procesů.

Co se týče potenciálního vlivu evropské tematiky, či evropeizace, konkrétně na charakter ČSSD a jejího následného ipmaktu na proměnu českého stranického systému, nelze podle našeho názoru říci, že by vstup ČR do EU a jeho akcentace ze strany ČSSD nějak ovlivnily charakter či fungování systému politických stran v České republice.

4.2 SNK Evropští demokraté

Politická strana SNK Evropští demokraté vznikla v tomto roce před parlamentními volbami 2006. Tato strana je složena ze dvou subjektů, které právě až do těchto voleb fungovaly jako dvě samostatné politické strany: SNK Sdružení nezávislých a Evropští demokraté. Vzhledem k zaměření této práce pro nás bude relevantní kromě současné podoby této politické strany zejména ta její část, kterou před jejím vznikem tvořili Evropští demokraté. ED totiž jsou, resp. byli, stranou potenciálně velmi zajímavou vzhledem k zjišťovanému vlivu evropeizace na proměnu českého stranického systému, jelikož již ve svých počátcích velmi silně akcentovali svůj veskrze pozitivní vztah k Evropské unii a evropské integraci.

Politická strana Evropští demokraté vznikla po volbách v roce 2002, přičemž, podle slov jejich zakladatelů, byl její vznik reakcí na „ztrátu důvěry značné části veřejnosti v dosud existující politické strany a dosavadní mechanismy moci“ (viz www.edemokrate.cz). Prvními volbami, kterých se ED účastnili byly volby do zastupitelstev v obcích v roce 2002, které však nejsou vzhledem k zaměření této práce příliš relevantní. SNK Sdružení nezávislých se zúčastnilo již parlamentních voleb v roce 2002, avšak procentuální zisk jim nezajistil žádné místo v Poslanecké sněmovně¹³.

Do voleb do Evropského parlamentu v roce 2004 vstupovali ED pod názvem „SNK Sdružení nezávislých a Evropští demokraté“, jež vznikl na základě dohody mezi třemi subjekty – ED, SNK Sdružením nezávislých a bývalým ministrem zahraničí Josefem Zielencem¹⁴, přičemž tato koalice dokázala svou jednoznačně „proevropskou“ rétorikou přesvědčit 11,02 % voličů, a v přepočtu tak získala celkem tři křesla v Evropském Parlamentu (viz www.volby.cz). Takto poměrně vysoké procento v prvních volbách v historii strany lze z mnoha ohledů vysvětlit především podporou „proevropsky“ naladěných voličů, kteří v republikových volbách obvykle volí strany jiné

¹³ SNK Sdružení nezávislých v těchto volbách získali 2, 78 % hlasů (viz www.volby.cz).

¹⁴ Dohoda ze dne 11.12.2003.

(ODS, KDU, US, ČSSD), popřípadě neví, koho volit, či k volbám nechodí vůbec¹⁵.

SNKED do těchto voleb vstoupili s několika velmi jasnými tezemi o podobě členství České republiky v Evropské unii. Samotný vstup do EU vnímali jako zlomový moment českých dějin a bytostní národní zájem a Českou republiku v rámci tohoto uskupení jako kooperující sebevědomý subjekt a plnohodnotnou část tohoto celoevropského celku. SNKED podporovali rychlé přijetí Smlouvy o Ústavě pro Evropu, kterou vnímali jako nástroj nezbytné reformy a značné omezení proti aplikaci principu dvou rychlostní Evropy. Deklarovali také snahu jasně definovat české priority v EU, přiblížit EU jako instituci občanům ČR a využívání prostředků ze strukturálních fondů. Evropu jako takovou v rámci svého programu chápali jako prostor svobody a volného trhu (srov. SNKED 2004a). Co se týče členství ČR v EU vyjadřovali SNKED na veřejnosti velké naděje a optimismus a snažili se o odstranění negativní atmosféry a pasivního přístupu k integraci, které podle nich na mnoha místech panovala okolo vstupu (více viz SNKED 2004c).

V roce 2006 SNKED opět kandidovali ve volbách do parlamentu, ale ani tentokrát se jim nepodařilo získat dostatečný počet hlasů pro získání poslanceckého mandátu. Jejich volební program byl opět výrazně „proevropsky“ zaměřen. SNKED zde deklarovali plnou podporu další integraci EU, přičemž část tohoto programu byla speciálně zaměřena na problematiku Evropské unie, a SNKED se zde přímo vyjadřovali ke konkrétním politikám EU a případným problémům souvisejícím s členstvím ČR v EU. Navrhovali reformy vybraných politik EU (regionální politika a společná zemědělská politika) a institucí (hlasování v Radě a EP), v souvislosti s dalším rozšiřováním podporovali model posílené spolupráce zainteresovaných členských států, zdůrazňovali rychlý proces přijetí společné měny euro jako nevyhnutelný fakt, a v neposlední řadě podporovali Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku a přijetí Smlouvy o Ústavě pro

¹⁵ Tento fakt se projevil záhy v senátních a krajských volbách, ve kterých už ED tak vysoké procento voličských hlasů nezískali.

Evropu, případně její obdoby, za účelem zjednodušení a zpřehlednění smluvního systému. Jednou ze základních tezí SNKED je v současnosti: „Sebevědomá ČR v Evropě a v globálním světě“ (více viz SNKED 2006).

Co se týče klasifikace SNKED z hlediska aplikace dvou zvolených typologizací, je zařazení této strany velmi podobné zařazení ČSSD. Rovněž v programatice a nejrůznějších vládních prohlášeních SNKED můžeme, v souvislosti s dimenzí evropské integrace, pozorovat *zvláštní* podporu tohoto procesu vyznačující se v první řadě podporou obecné praxe evropské integrace a jejího dalšího rozvoje a prohlubování. V rámci Kopeckého a Muddeho typologizace postojů politických stran k Evropě lze SNKED jednoznačně přiřadit ke kategorii euroentuziastických politických stran obecně podporujících jak EU jako takovou, tak současnou podobu její integrace.

S ohledem na Contiho a Verzichelliho typologii však již není přiřazení této politické strany zcela jednoznačné. Přestože akcent tohoto politického subjektu na Evropskou unii, potažmo evropskou integraci a její důležitost, je velmi silný a zřetelný, stejně jako např. u ČSSD, nelze s jistotou tvrdit, že jeho podpora je naprosto bezvýhradná a principiální. Naopak SNKED v rámci své programatiky kritizují určité body současné podoby EU, ať již z oblasti politik, nebo institucí. Na jednu stranu SNKED velmi jasně podporují další procesy evropské integrace a rovněž jazyk, jaký je v kontextu mluvy o EU používán, je veskrze pozitivní, což by tendovalo spíše ke kategorii identitárního europeanismu, avšak těžko říci, zdali nejsou tyto projevy pouze orientovány na konkrétní cíl, jako tomu je u politických subjektů odpovídajících Contiho a Verzichelliho kategorii funkčního europeanismu.

Z hlediska výzkumu evropeizačních vlivů na český stranický systém bychom samotný vznik strany (v její počáteční podobě tedy Evropských demokratů) nepovažovali za jeden z možných dopadů evropeizace na stranický systém v ČR. Lze samozřejmě říci, že ED zejména ve svém počátku velmi silně

akcentovali důležitost vstupu ČR do EU a demonstrovali svou plnou podporu EU a evropské integraci, avšak nedomníváme se, že by tyto důvody byly jediné či zcela zásadní. Samotní zakladatelé ED při vzniku tohoto politického subjektu tvrdili, že reagují na současnou podobu české politické scény a téma EU a její podpory si spíše vybrali jako jednu ze stranických priorit, kterou využili ke svému odlišení od ostatních politických stran.

5. KDU-ČSL a US-DEU

5.1 KDU-ČSL

KDU-ČSL je stranou, která se již od prvních okamžiků, kdy se začala otázka EU jako politické téma v Českých zemích objevovat, profilovala proevropsky. Tyto její postoje jsou patrné i z konkrétních volebních programů. Tento postoj je mimo jiné dán hodnotami, které vyznává a na které se odkazuje.

Již ve volebním programu pro rok 1998 bylo evropské téma stranou v programu zaneseno. Převážně se ovšem jednalo o odkazy na hodnoty a principy EU a sbližování se s EU s možností našeho vstupu a rozvoje vtažů, jakož i naše případné aktivní členství v Unii. V kapitole Zahraniční politika volebního programu je vztah k EU vyjádřen nejvýznamněji, což je i pochopitelné. Zde si dovolím odcitovat z tohoto textu, neboť přesně vyjadřuje postoje strany: „Chceme se aktivně podílet na vytváření jednotné Evropy. Základním principem naší evropské politiky je aktivní a solidární účast ve všech rozhodujících oblastech evropské integrace a evropské spolupráce. Znamená to, že od počátku členství v EU budeme usilovat o to, aby se ČR účastnila i těch projektů, kde se evropský integrační proces rozvíjí různými rychlostmi. Platí to zejména pro účast na hospodářské a měnové unii, na Protokolu o sociální politice, na Shengenské dohodě, jakož i na společné zahraniční a bezpečnostní politice ... Rozšiřování Evropské unie považujeme za kontinuální a nezvratný proces. Chceme, aby podobnou šanci, které se dostalo nám, měli i další evropské státy a národy. Považujeme za důležité, aby rozšiřování EU doprovázely odpovídající reformy institucí a

rozhodovacích procesů uvnitř unie. Budeme usilovat o nalezení takového modelu, v němž by zůstal zachován přiměřený vliv malých a středních států na rozhodování v Unii.“ (KDU-ČSL 1998). V dalších oblastech jako je například zemědělství, ekologie, daně apod. vykládá naši účast jako aktivní, doprovázenou harmonizací s EU ovšem zároveň hájící naše národní zájmy¹⁶. Ze zmíněného je patrné, že již v roce 1998 KDU-ČSL splňovala, alespoň co do rozboru volebního programu, dimenze loajality k evropské integraci a podpoře EU, které vymezili Kopecký a Mudde a o kterých se zmíním dále v textu.

Ve volbách 1998 ještě strana kandidovala samostatně, ale již v následujících volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 utvořila volební koalici s US-DEU. Každé takovéto spojení má samozřejmě vliv i na volební program. Ovšem jelikož US-DEU je taktéž stranou proevropsky orientovanou¹⁷, nebylo v otázce vztahu k EU nutné dělat významnější programové odchylky. Hned v úvodu společného programu je zdůrazněno, že obě strany jsou součástí Evropské lidové strany¹⁸ a že jejich program vychází ze jejich programových zásad.

Konkrétní otázky týkající se EU jsou v programu silně akcentovány. Koalice pokládá evropskou integraci za nejvýznamnější projekt evropského kontinentu. Poukazuje na společné evropské hodnoty. Zdůrazňuje co nejrychlejší vstup ČR do EU čímž se „naplní naše národní zájmy“ (KDU-ČSL 2002)¹⁹.

¹⁶ Srovnej Durr-Dan 2004: 33.

¹⁷ Blíže k postoji US-DEU k EU v následující kapitole, věnované této straně a její programatice.

¹⁸ Obě strany působí jako přidružení členové EPP-ED.

¹⁹ Ovšem zároveň opět došlo k zdůraznění faktu, že strana bude „v rámci EU hájit národní zájmy naší země a našich občanů“ (KDU-ČSL 2002). Zde je možno spatřit jistý rozpor, zda náš vstup bude naplněním našeho národního zájmu, nebo naopak po našem vstupu bude muset dojít k ochraně našich zájmů.

Celkově je v programu patrné již podrobnější vnímání evropské otázky a jsou ukázány konkrétní postupy harmonizace s EU, kterou by koalice podporovala. Týká se to například otázky daní, energetické politiky, ekonomických otázek apod. V tomto volebním programu je již věnována značná pozornost konkrétním politikám. Je to zajímavý posun, kdy strana (či v tomto případě koalice) dává svým voličům již poměrně konkrétní představu, jakým způsobem hodlá postupovat v evropské politice.

Poslední volby do Poslanecké sněmovny proběhly v roce 2006, kde KDU-ČSL kandidovala opět samostatně²⁰. Program pro toto období byl opět pozitivně naladěn směrem k EU, ovšem bylo zde patrné, že ČR již vstoupila do Společenství. Poukazuje se zde na nutnost silného zapojení ČR do EU. Evropskou politiku označuje za příležitost k naplnění zájmů našeho státu, odmítá, že by měla být hrozbou. Podporuje taktéž rozšiřování Unie. Ovšem v problematice otázky vstupu Turecka, která byla a je hojně diskutována, se staví negativně a odmítá plné členství Ankary. Jedná se o zajímavý fakt, kdy silně proevropsky orientovaná strana odmítá takovéto rozšíření, v poměru k tomu, kdy například „eurorealistická“ ODS tento vstup podporuje. Z relevantních českých politických stran se negativně vyjádřila dále jen KSČM. V programu poukazuje i možné problematické skutečnosti, které by mohli nastat a proti kterým hodlá bojovat.

Jednoznačně se jedná o program co do vztahu k EU nejpropracovanější, a to ve všem oblastech a to i s poukazem na možné negativní stránky, což je další posun, který v programatice strany nastal. Tento fakt odpovídá vymezení evropeizace a jejímu vlivu na politické strany, kterou provedl Robert Ladrech²¹. Ten jako jeden z možných vlivů procesu evropeizace na politickou stranu uvádí i vliv na programatiku strany. U KDU-ČSL nejen že došlo ke změně programu akceptací evropské tematiky, ale i toto nové téma

²⁰ Rozkolem předchozí volební koalice nebyl programový rozchod, ale spíše pragmatický postoj stran co do možné volebního úspěchu koalice a samostatných stran, či spíše přímo pohnutky KDU-ČSL.

²¹ Viz. Ladrech 2001.

procházelo poměrně rychlým vývojem, reflektující vývoj vztahů ČR k EU a blížící se členství.

Ve zkoumaném období, tedy v letech 1998 až 2006, se vztah KDU-ČSL k EU nijak zvlášť neměnil. Po celou dobu se dá tato strana označit dle Kopeckého a Muddovy typologie za euroentuziastickou. Tato kategorie se vyznačuje podporou dvou dimenzí, které autoři použili. Těmito dimenzemi jsou podpora EU a podpora evropské integraci. KDU-ČSL je charakterizována kladným postojem k oběma dvěma, což ji řadí právě do kategorie euroentuziastické. Toto zařazení můžeme předchozí analýzou volebních programů strany i jejím chováním potvrdit. Programové změny strany se nesli v duchu spíše prohlubování jednotlivých témat a přesnější identifikace konkrétních okruhů zájmu strany v evropské politice. Právě tento proces prohlubování jednotlivých politik pod vlivem přístupu k EU odpovídá procesu evropeizace, kterým strana procházela²². Ovšem je nutné zdůraznit, že její vztah k oběma dimenzím, které jsou v dané typologii použity, se neměnil. Podporu EU a integračních snah vyjadřuje strana například podporou euroústavy, kdy uvádí, že „důležitým krokem na cestě evropské integrace a jejího rozšíření je Evropská ústavní smlouva.“ (KDU-ČSL), evropského občanství apod.

Tento kladný vztah byl umocněn i volbami do Evropského parlamentu v roce 2004, kdy KDU-ČSL vycházela z programových hodnot Evropské lidové strany, jejímž je členem. Tyto hodnoty jsou založeny na podpoře EU, její integraci a prohlubování spolupráce, podpořené reformami Unie, které by vedly k zlepšení spolupráce.

Jestliže použijí i typologizaci Contiho a Verzichelliho, je pro KDU-ČSL příznačná kategorie funkční europeanismus, kam také autoři stranu přiřadili. Integrace je zde spojena s naplněním národních zájmů. Prohlubování integrace je podmíněno hájením národních zájmů. Tato kategorie je také vymežována jako mezivládním přístupem k integraci. Toto

²² Srovnej Hloušek 2004.

zařazení odpovídá i faktickému volebnímu programu, neboť mimo jiné strana i přes jednoznačnou podporu integrace, členství atd. opakovaně zdůrazňovala nutnost hájit národní zájem na půdě Společenství.

5.2 US-DEU

Unie svobody vznikla jako nový politický subjekt teprve v roce 1998 odštěpením od ODS. Dalo by se tedy předpokládat, že její volební program pro volby do Poslanecké sněmovny, kterých se účastnila hned v roce svého vzniku, by se značně blížil ODS. Ovšem naproti Občanským demokratům, kteří se k členství v EU v této době stavěli již rezervovaně a poukazovali i na problematické aspekty členství v soudobé Unii, US se v programu vyjadřovala o poznání optimističtěji. Kladně se vyslovila pro naše plné členství a aktivní zapojení do evropských procesů, podporovala rozšiřování a prohlubování evropské integrace. Ovšem nijak podrobněji svůj vztah k Společenství v tomto programu nerozebírala, omezila svůj postoj pouze jako kladný k členství a integraci.

Pro volby 2002 vznikla koalice US-DEU²³ a KDU-ČSL. Rozbor volebního programu Koalice ve vztahu k EU byl proveden výše v textu, v kapitole věnované KDU-ČSL. Tento program neznamenal pro vztah nyní již US-DEU k Společenství odklon od původního kladného postoje, ale přinesl prohloubení reflexe evropské otázky. Daný text řešil již mnohem více podrobností týkajících se našeho členství. Mimo jiné poukazyval i na nutnost hájit ve Společenství naše zájmy, což znamenalo určitý posun od pouhého vyzdvihování kladů členství. Bylo poukázáno i na nutnost aktivní práce, které umožní hájit naše zájmy. Ovšem to nic nemění na velice vstřícném postoji strany k Unii.

V roce 2004 se strana zúčastnila voleb do Evropského parlamentu, které pro ni jako významnou zastánkyni Společenství měli jakousi „vyšší“ hodnotu.

²³ V roce 2001 se US sloučila s jedním ze svých koaličních partnerů, Demokratickou unií. Vznikla tak Unie svobody-Demokratická unie.

Ovšem dopadli pro ni absolutním nezdarem, když nezískala ani jediný mandát europoslance. V této době, po opuštění koalice s KDU-ČSL, začal postupný úpadek voličské podpory této straně.

Její program se nesl opět v pozitivní duchu k EU. Základním motem bylo Desatero české liberální politiky v EP. Na jednotlivých oblastech (politikách), ve kterých je EU aktivní, ukazovala strana svoje aktuální postoje. Předkládala svá řešení k daným tématům. Stručně řečeno, byl program výrazem plné podpory dosavadní evropské integrace a jejímu prohlubování, jakož i rozšiřování. Naproti tomu, snad jako jediná z relevantních stran v systému se jasně ve svém programu nevyjádřila k členství Turecka v EU. Což je vzhledem k jejímu proevropskému postoji a podpoře rozšiřování a vzhledem k tomu, že otázka vstupu Ankary byla poměrně hojně diskutována, poněkud zarážející.

Absolutní volební propadl znamenal pro stranu rok 2006, kdy se jí ve volbách do Poslanecké sněmovny nepodařilo obhájit předchozí úspěchy a do sněmovny se nedostala. Volební program na tyto volby strana koncipovala vymezením čtyř základních tématových okruhů (pilířů), které pak blíže specifikovala. Oproti předchozím volebním programům, ve vztahu k zkoumanému tématu europeizace, by se dal tento program hodnotit jako krok zpět. Evropská otázka v něm nebyla fakticky nijak reflektována, hlavně ne ve smyslu obecné roviny, vyjadřující soulad s hodnotami EU a podporou jejího směřování. Jediné téma, které se přímo dotýkalo EU, byla otázka přijetí eura, kdy se strana vyslovila pro co nejrychlejší přijetí společné měny, nejpozději v roce 2009. Tomu samozřejmě chtěla přizpůsobit i ekonomickou politiku státu, aby došlo ke splnění maastrichtských kritérií.

Při teoretickém zařazení US-DEU do kategorií, podle jednotlivých typologizací, vyjdu opět z práce Kopecského a Mudde a dále také z Contiho a Verzichelliho. Kopecský a Mudde zařadili ES-DEU do kategorie euroentuziastické, stejně jako předtím KDU-ČSL. V rámci jejich způsobu vytváření jednotlivých kategorií, je toto zařazení správné, tak jak se vyvíjel i

program strany. Z tohoto úhlu pohledu je zajímavé, že strana, jakožto velice proevropsky laděná ve volbách do Evropského parlamentu propadla.

Conti a Verzichelli zařadili ES-DEU do kategorie identitární europeanismus. Tato kategorie je jimi charakterizována principiální podporou evropské integrace a EU, podpora posilování supranacionality, federální Evropy atd. Takto vymezená US-DEU je poměrně výstižné a jako jedna z mála stran v ČR do této skupiny plně zapadá.

6. Závěr

Tato práce si nedávala za cíl prozkoumat všechny oblasti, v nichž se může podle Ladrecha (blíže Ladrech 2001) projevit evropeizace, ale pouze jednu z těchto oblastí – programatiku stran. Zúžený záběr je v současnosti přirozenou volbou, protože změny v ostatních dimenzích se většinou iniciují teprve vstupem do unie. Vzhledem k relativně krátkému členství ČR v EU jsou proto slabé, nebo obtížně pozorovatelné. Začlenění politických stran, které byly předmětem této práce, do typologií postoje stran k EU a evropské integraci přehledně shrnuje následující Tabulka:

Typologie	Conti a Verzichelli	Kopecký a Mudde	Taggart a Szczerbiak (2003)
Strana			
ODS	Funkční europeanismus	Euroskeptická strana	Měkký euroskepticismus
ČSSD	Identitární/funkční europeanismus	Euroentuziastická strana	-----
KSČM	Tvrdý euroskepticismus	Euroodmítavá strana	Tvrdý euroskepticismus
KDU-ČSL	Funkční europeanismus	Euroentuziastická strana	-----
US-DEU	Identitární europeanismus	Euroentuziastická strana	-----
SNKED	Identitární/funkční europeanismus	Euroentuziastická strana	-----

České politické strany začaly významněji do své programatiky včleňovat témata evropské integrace a EU na konci 90. let 20. století. Vrchol tohoto procesu přišel v roce 2004 u příležitosti voleb do EP. V následujících volbách byla témata „Evropy“ opět odsunuta do ústraní tématy spojenými s dlouhodobě jedinou konfliktní linií české stranické soutěže – socioekonomickou. Do ní ovšem problematika integrace a EU různě vstupovala, a to u každé strany v odlišné míře. Na jeden pól kontinua můžeme zařadit KSČM, která se problematice věnuje pouze okrajově a především v souvislosti s cíli zakotvenými v domácím prostředí. Na druhý pól lze umístit US-DEU, která především v období 2002-2006 s tímto tématem dokonce spojila část své identity. Přestože do voleb do PS PČR v roce 2006 šla strana s programem, v němž byl apel na EU a integraci potlačen na minimum, její sestup ve volebních preferencích probíhal zcela v období, kdy „Evropa“ tvořila nedílnou součást její identity²⁴. V České republice tedy neexistuje dostatečná voličská banka rozhodující se na základě postojů strany k EU a integraci (v případě US-DEU tedy výrazně prointegrační elektorát). Mimo argumentů předvedených v předchozím textu i tento podporuje náš závěr, že v ČR neexistuje žádná evropská štěpící linie, pouze v různé míře reflektovaná tematika. Způsob uchopení této tematiky je potom odvislý především od záměrů strany na národní úrovni, jejichž realizace však samozřejmě může probíhat s využitím nadnárodních struktur a institutů.

Postoje stran se formovaly v letech předcházejících vstupu ČR do EU. Přesto i dnes dochází z řady důvodů (reakce na vývoj integrace, obměna stranického personálu, potřeba vymezit se proti pozici/názoru konkurenta apod.) k jejich mírné modifikaci, která ovšem může mít za následek jejich přesunutí do jiné skupiny v typologii, nebo může předchozí zařazení zpochybnit.

²⁴ Zajímavou se jeví otázka, nakolik byl výběr proevropské profilace pragmatickým výsledkem usilovného hledání témat, jimiž by se US-DEU odlišila od ideově velmi podobné ODS, která svým vyhraněným postojem stranickému spektru *de facto* nabízela možnost se proti ní vymezovat.

Práce ukázala i problematičnost použitých typologií spočívající v tom, že zařazení stran je většinou pouze přibližné (některé prvky postoje se liší od těch předpokládaných typologií), a to i přesto, že jednotlivé kategorie jsou v nejednom případě až matoucím způsobem široké. Vytvoření analyticky upotřebitelnější typologie zůstává pro politickou vědu stále výzvou.

7. Literatura

- Balík, S. 2004. KSČM a její vztah k vlastní minulosti. *SEPS*, VI, jaro-léto 2004.
- Buchal, P. 2004. *Analýza volebních programů*. In Šaradín, P. a kol., (2004). Volby do Evropského parlamentu v České republice, s. 209-233. Olomouc: Periplum.
- Čmejk, J. 2004. *Dispute over European integration among Czech parliamentary parties*. In Cabada, L., Krašovec, A. (eds.). 2004. Europeanisation of National Political Parties, s. 69-82. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- ČSSD. 1998. *Volební program ČSSD pro parlamentní volby 1998*. Interní materiály ČSSD.
- ČSSD. 2002. *Volební program ČSSD 2002*. Interní materiály ČSSD.
- ČSSD. 2004. *Za Evropu bezpečí, míru, prosperity a sociálních jistot. Hlavně pro lidi*. Interní materiály ČSSD.
- ČSSD. 2005. *7 důvodů PRO Smlouvu o Ústavě pro Evropu*. Interní materiály ČSSD.
- Dürr, J., Marek, D., Šaradín, P. 2004. „Evropeizace české politické scény – politické strany a referendum o přistoupení k EU.“ *Mezinárodní vztahy*. 1: 27-49.
- *Europe: the Case of the Civic Democratic Party in the Czech Republic*.
- Evropská lidová strana (<http://www.epp.eu>).
- Evropští demokraté (<http://www.edemokrate.cz>).
- Evropští demokraté. *Kontext vzniku ED*, on-line text (<http://www.edemokrate.cz/index.php?dok=00570000000879,det>).
- Evropští demokraté. *Stanovy politické strany „Evropských demokratů“*, on-line text (<http://www.edemokrate.cz/index.php?dok=00570000000878,det>).
- Evropští demokraté. *Teze politického programu Evropských demokratů*, on-line text (<http://www.edemokrate.cz/index.php?dok=00500000001431,det>).
- Fajmon, H. 2004. „ODS a její místo v Evropském parlamentu“. *Revue politika*. 3, s. 28-29.
- Grebeníček, M. 2005. Otázka pro M. Grebeníčka, předsedu ÚV KSČM, o vztahu KSČM k Ústavě pro Evropu. *Haló noviny* 29.3.2005.
- Hanley, S. 2002. *Party Institutionalism and Centre-Right Euroscepticism in East Central* Paper for presentation at the 29th ECPR Joint Sessions of Workshops; Turin

<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/turin/ws25/Hanley.pdf>)

- Hirschová, S. 2004. *Pohled na výsledky voleb do Evropského parlamentu*, on-line Zpravodaj: Informativní občasník pro členy politické strany Evropští demokraté, č.9, on-line text (<http://www.edemokrate.cz/soubory/o0000000572.rtf>).
- Hloušek, V. 2004. „Proces evropeizace a politické strany v kandidátských zemích“. *Sociální studia*, 4: 93-108.
- Charfo, H. 2005. H. Charfo, vedoucí oddělení zahraničních vztahů ÚV KSČM: Evropská ústava a evropská levice. *Haló noviny* 24.3.2005.
- Kantek, M. 2006. Je čas být členem Strany evropské levice. *Haló noviny* 18.9.2006.
- Kasl, J. 2003. *Koordinační rada politických stran a hnutí*, on-line Zpravodaj: Informativní občasník pro členy politické strany Evropští demokraté, č.4, on-line text (<http://www.edemokrate.cz/soubory/o0000000567.doc>).
- Kasl, J. 2003. *Zpráva o stavu Evropských demokratů před vánočními svátky*, on-line Zpravodaj: Informativní občasník pro členy politické strany Evropští demokraté, č.6, on-line text (<http://www.edemokrate.cz/o0000000569.rtf>)
- Kasl, J. 2004. *Jaký byl volební cíl stanovený v „Návrhu volební kampaně“, který jsem předložil v srpnu Republikové radě ke schválení?*, on-line Zpravodaj: Informativní občasník pro členy politické strany Evropští demokraté, č.11, on-line text (<http://www.edemokrate.cz/soubory/o0000000574.rtf>).
- KDU-ČSL. 1998. *Průvodce politikou KDU-ČSL, podrobný volební program 1998*, on-line text (http://www.kdu.cz/default.asp?page=51&id_rok=5&IDR=10149).
- KDU-ČSL. 2002. *Programové prohlášení koalice, volební program koalice US-DEU a KDU-ČSL*, on-line text (http://www.kdu.cz/default.asp?page=51&id_rok=7&IDR=10149).
- KDU-ČSL. 2006. *Volební program KDU-ČSL 2006-2010*, on-line text (http://www.kdu.cz/default.asp?page=51&id_rok=12&IDR=10149).
- KDU-ČSL. *Postoj KDU-ČSL k Evropské ústavní smlouvě*, on-line text (<http://www.kdu.cz/default.asp?page=510&idr=10368&IDC1=14823>).
- Klíma, M. 1998. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*, Radix, Praha.
- Kopeček, L. 2004. „Euroskeptici, europeanisté, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat?“. *Politologický časopis*, roč. VII., č.3, s. 241-262.
- Kopeček, L. 2004. „Euroskeptici, europeanisté, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat?“. *Politologický časopis*, roč. VII., č.3, s. 241-262.
- Křesťansko demokratická strana – Česká strana lidová (www.kdu.cz).
- KSČM. 1998. *Volební program KSČM 1998*.
- KSČM. 2002. *S lidmi pro lidi* (Volební program KSČM pro volby do Poslanecké sněmovny PČR 2002).

- KSČM. 2004a. *Leták KSČM 2004*.
- KSČM. 2004b. *S námi a pro vás, doma i v EU* (Teze programu KSČM pro volby do Evropského parlamentu).
- KSČM. 2005. *Naděje pro Českou republiku. Politika KSČM pro období do VII. sjezdu*. <http://www.kscm.cz/article.asp?thema=2859&item=24142>
- KSČM. 2006a. *O nás*. <http://volby.kscm.cz/index.asp?thema=3318&itmID=29381&chapter=1593>
- KSČM. 2006b. *Volební program Komunistické strany Čech a Moravy na období 2006-2010* (volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR).
- Ladrech, R. 2001: „Europeanization and Political Parties: towards a framework for Analysis“. Keel European Parties Research Unit, Working paper 7, Keele University. (www.keele.ac.uk/depts/spire).
- Mair, P. 2000. The Limited Impact of Europe on National Party Systems. *West European Politics*, 2000, roč. 23, č. 4, s. 27-51.
- Mrklas, L., Klíč, Z. (ed.) 2006. *15 let zahraniční politiky ODS*. Praha: CEVRO.
- Novák, M. 1997. *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*, SLON, Praha.
- ODS 1998. *Hlavu vzhůru. Volební program ODS 1998* (http://www.ods.cz/docs/programy/program_1998.pdf).
- ODS 2002. *ODS volí EU. Volební program ODS 2002* (http://www.ods.cz/docs/programy/program_2002.pdf).
- ODS 2003. *„Když do EU, tak s ODS“ – Poziční dokumenty ke vstupu ČR do EU stínové vlády* (http://www.ods.cz/docs/publikace/vlada_EU.pdf).
- ODS 2004a. *Modrá šance pro Evropu – stejné šance pro všechny*. Program pro volby do EP (http://www.ods.cz/docs/programy/program_2004e.pdf).
- ODS 2004b. *Modrá kniha – modrá šance pro Českou republiku: resortní koncepce ODS* http://www.ods.cz/docs/publikace/modra_kniha.pdf.
- ODS 2006. *Společně pro lepší život* (http://www.ods.cz/docs/programy/program_2006.pdf).
- *Programové prohlášení vlády ODS, 2006* (http://www.ods.cz/docs/dokumenty/programove_prohlaseni_vlady.pdf).
- Ransdorf, M. 2004a. Je to Tvá věc, o kterou běží. *Haló noviny*. 13.4.2004.
- Ransdorf, M. 2004b. Evropa práce a Evropa kapitálu. *Haló noviny* 3.6.2004.
- SNKED. 2004a. *Český úspěch v EU. Teze pro volební kampaň do Evropského parlamentu 2004*. Interní materiály SNKED.

- SNKED. 2004b. *Naše cíle v Evropském parlamentu. Základní teze volebního programu společné kandidátky Sdružení nezávislých a Evropských demokratů pro volby do Evropského parlamentu 2004*. Interní materiály SNKED.
- SNKED. 2004c. *Správní lidé pro český úspěch v Evropě*. Interní materiály SNKED.
- SNKED. 2006. *Program SNK Evropští demokraté pro volby do Poslanecké sněmovny 2006*. Interní materiály SNKED.
- Søren Riishøj. 2004. Europeanisation and Euro-skepticism. Experiences from Poland and the Czech Republic. *SEPS*, VI, podzim 2004.
- Unie svobody – Demokratická unie (www.unie.cz).
- US-DEU. 1998. *Volební program US pro volby do PS PČR pro rok 1998*, on-line text (<http://www.unie.cz/index.php?typ=UEA&showid=83>).
- US-DEU. 2002. *Program pro volby do PS PČR 2002*, on-line text (<http://www.unie.cz/index.php?typ=UEA&showid=83>).
- US-DEU. 2004. *Volební program US-DEU pro volby do EP v roce 2004*, on-line text (<http://www.unie.cz/index.php?typ=UEA&showid=83>).
- *Usnesení 17. kongresu ODS*. listopad 2006
- *Volby.cz* (<http://www.volby.cz/>).
- Volební server Českého statistického úřadu (<http://www.volby.cz>).
- Zahradil, J. (kol.). 2001. *Manifest českého eurorealismu*. (on-line: <http://www.ods.cz/dokumenty>)
- Zahradil, J. 2006. „Koalice s ČSSD nemá žádný smysl“. *Mladá Fronta DNES*. 29. 04.
- (on- line: <http://www.ods.cz/eu/prispevek.php?ID=3113&page=34>)